

San Joan Ekainekoa

Oraindik ez da denbora asko, hilabeteen batasuneko Ekaina hartu zela (ikus «Euskera», XVI (1971), 103-107. orrialdeak). Zenbait* euskalkitan,* erdarazko «junio» esateko, Garagarrila erabiltzen zen; baina Bizkaian Garagarrila «julio» da, eta horregatik, nahasmendurik ez sortzeko, ekialdeko* zenbait euskalkitan oraindik erabiltzen den Ekaina hartu zen.

«Solstizio» hau,* erromatarrek ere «Natalis Invicti»z zelebratzen zituzten; eta IV. mendearen* hondarrean,* Julio I Aita Santu zèn garai hartan, Elizak bereztat hartu zituen eguzki aldaketen garaiok, Kristoren sorrerarekin eta San Joan Bataiatzailearekin beteaz.

Isatez, Neolitiko garaitik datozkigun jaiak dira, eta oraindik ere mundu guztian ospatzen direnak. Stonehengen orain egiten den jai folklore hutsa dateke;* baina Euskal Herrian ezezik munduko herririk gehienetan bizi dira oraindik, sua eta uraren inguruan egiten diren ohi-turak. Hauk, San Joan bezperan eguzkiaren sarreran eta San Joan egunez eguzki irteeran egiten dira. Arbola, sukai* bezala, gauza sakratutzat erabiltzen da, edo erabiltzen zen, eta eguzkia gurtzen* da. Hauen ageri asko ditugu, baina batez ere Azkueren *Euskalerrriaren Yakintza*-ren lehen tomoaren 159-160 eta 293-310. orrialdeetan.

Esan bezala, ohitura zahar hauetakoak, era batzuetan, oraindik oso ezagunak ditugu Euskal Herrian zehar. Beti esan dugunez, mundu honetan, ezagutzen ez duguna askoz gehiago da, ezagutzen duguna baino; eta egunotan neronek jaso ahal izan dudanaren zati bat emarfen dut. Toki soil batean, aipatu ditudan erarik gehien lortza* agertzen da: eguzkia, sua, arbola, ura. Toki hau, Bizkaian Berrizko Murgoitio hauzoa da. Barandiaranek egin zion aipamena, *El mundo en la mente popular vasca*-ren bigarren tomoaren 69. orrialdean ikus genezakeenez. Baina nik Pedro Zelaieta jaunari, 72 urtekoa, Murgoitio Bena baserrikoari ahoz aho jasoa,* hau da:

Gure denporan, San Juen bizperan, Donielatxa imintean San Juen ermitaren onduen. Illuntzien, eguzkia sartu ondorean, su haundiak iziotzen* ziran inguru berean eta txikiagoak soloetan.* Suaren inguruan dantzak eta brinkoak, eta suaren gainetik saltoak be* bai, honela kantatuaz:

**San Juen, San Juan
besterik ez dogu goguen,
arrautza bi kolkuen,
beste bi altzuen.
Sorgiñek eta lapurrek
erre, erre!
Artuek eta garixek
gorde, gorde!
Biba San Juen!
Bixer da San Juen.**

Biharamun goizean —San Juen goizean— egunsetirako itzartu,* eta baraurik, mezatara baino lehen, ermitatik hurrirri dagoen iturrian hiru basokada ur edan. Irunspekuek osatzeko* ona zala ta.

Etxe atean erramak iminten dira, oindiño be bai, leixarra edo elorrixe. Baina leixar edo elorri horreik errekatxarkurik pasatu bakuek izan behar dabe (ekartzen dauek ez daiala urik gainetik pasatu).

Eguerdi aldi, aintxiña, Murgoitxoko Kofradiako mutillak aureskua egiten ebien. Orain, Berrizko dantzariak ekartzen dira.

Donielatxara igoten dauena saritua izaten da, gauzak edo diruz. Donielatxa, lehenago, txopua izaten zan, orain piñua.

Arratsaldean erromeria haundia, gaberarteiño.

Hau da, Pedro Zelaieta jaunak kontatu bezala. Ba da bertan gauza bereizgarriak. «Donielatxa», seguru asko, *Donibane haretxa** da. Azkuek zioenez, Bizkairik gehienean, lehenago denboretan «haretxa»z izendatzen zèn edozein motatako arbola. Donostian ezagutzen zèn arbola, lizarra izaten zen, eta, plazan jarri ondorean, bedeinkazioak egin eta sua ematen zitzaion, eta, sutan zegoelarik, lurrera bota. (Marzelino Soroaren *Azak eta Naste* [segunda serie, Donostia, 1895] liburuak dakar ohitura hau. Eta, 1912.ean, Donostiako aiuntamentuak debekatu zuen).

«Sorgiñek eta lapurrek» erretzeak Inkisizio garaiko kutsua du, noski. Soroetan sua zabaltzeak, espiritu txarrak erreaz, etxeko ondasunak zaintzea dakar; eta hemen fetitximoak ba du bere lekua.

Ura beti izan da osagarria, hijiene aldetik; eta Murgoitio, irunspekoak (golo, hazikontxo, haziguren = *paperas*, goitre) osatzeko,* hiru basokada ur edaten baziren ere, aintzinako sinesmenaren sinbolua sineskeria bihurtu da. Euskal Herrian bertan, eguzkiaren irteeran errekan edo hibaian oinhutsik edo erdi biluzik sartzeko ohitura ezagutu da, jentilen garaiko eran. Hau, Allahabad-en Ganges hibaiko uretara sartzetik edo San Joanen bataiotik urruti egon daiteke; baina, funtsean,* gizona Naturak berak antzerako eran bultzatua izan da.

Etxearen gordegarri lizar edo elorri hostoak* eramatean, uraren gainetik ez pasatzea superstizio bihurtua bada ere, mitologiako sinbolismo hutsa da, sua eta ura, bi indarren arteko ritoa.

Ainitz* gauza ba da jasoa eta oraindik jasotzeke,* eguzki aldaketen muga honetan era orokorrez* estudiatu ahal izateko.

JUAN SAN MARTIN

dio, dautso
ebien (eben), zuten
genezake, geinke
zioen. inoan, esaten zuen
zitzaion, jakon

Bertsolariak Erregoitin

Ekainaren* 18an, Erregoitiko zelaian, Deunoro eta Jesus Mari Sardui, Jon Enbeita, Silbestre Monasterio, Jon Olarra eta «Iñarradi» bertsolariek ihardun eben. Altabozen egoera zakarragatik jendeak ezin izan zituan ondo apreziatu haren bertsoak, gehienbatean baserri gaiei lotuak. Bitartean, Gernikako «Elai Alai» taldeko dantzarien saioa. Ikusle eta entzule, gisa honetako erromerietan ohi dan baino gehiago.